

Възстановителното правосъдие- новата парадигма на наказателното правосъдие?

Генезис на теорията за
Възстановителното правосъдие. Основни
положения

проф. д-р Добринка Чанкова

Необходимо терминологично уточнение

- Restorative justice - трудно преводима конструкция
- Буквален превод - “възстановително правосъдие“
- Възприето в теорията, законодателството и практиката понятие

Възстановително

- най-добре разкрива водещата същност на този вид правосъдие, а именно - възстановяването на причинената от престъплението вреда, на съществуващите връзки и отношения, на статуквото като цяло, на баланса и спокойствието в обществото

Правосъдие

- има се предвид широкото съдържание, което се влага в това понятие, а именно дейността на съда, прокуратурата и органите на досъдебното производство, както и на органите, които привеждат в изпълнение и изпълняват постановени от съдилищата присъди и решения

Възникване на теорията за възстановителното правосъдие /ВП/

- Хауърд Зер - ВП е образец /парадигма/ на алтернативно правосъдие, което се противопоставя на наказателно-репресивното правосъдие
- Нилс Кристи - конфликтът следва “да се върне” на неговите “собственици”

Възникване на теорията за възстановителното правосъдие /ВП/

- Приносът на аболиционистите
- Приносът на движенията в подкрепа на жертвите
- Приносът на Мартин Райт - смяна на наказателното правосъдие с гражданско
- Приносът на Джон Брейтуейт - теорията за реинтегриращия срам

Дефиниция на възстановителното правосъдие

- Множество дефиниции

- Общоприета дефиниция:

Възстановителното правосъдие /Restorative justice/ е процес, чрез който страните, свързани с дадено престъпление, съвместно решават как да се справят с неговите последици и отражението му върху бъдещето

Основни положения

- Особено място и внимание на жертвата
- На фокус е поставен и извършителят на престъплението
- Обществото е непосредствено включено в решаването на проблемите, произтичащи от даденото престъпление
- Съдът и прокуратурата не са изключени от процеса на възстановителното правосъдие

Анализ

- Към настоящия момент в глобален аспект наказанието е типичното, основно средство за реакция при извършване на престъпления.
- Наказанието не е и не може да бъде единствено възможната последица при извършването на престъпление.

Анализ

- Съществува тенденция на разнообразяване и обогатяване на методите на съвременното наказателно-правно въздействие в борбата с престъпленията.
- Теорията за "двете следи", "двата пътя", двете възможности за реакция на престъплението.
- Основното задължение на държавата е да реагира, а въпросът как да се реагира е друг въпрос.

Основни изходни положения на теорията за ВП

- действащата наказателно-правосъдна система в глобален аспект не работи
- престъплението има своя произход в социалните условия и връзки в обществото; то е преди всичко засягане на човешките отношения и на второ място-нарушение на закона;
- непосредствена жертва на престъплението са лицата, пряко засегнати от неговия ефект, но вторична жертва са членовете на техните семейства, приятелите, обществото като цяло;
- за успешното решаване на проблемите, произтичащи от престъплението, личното участие на засегнатите е основно;

Основни изходни положения на теорията за ВП

- възможно е извършителят да се поправи, да научи нови начини за поведение в обществото; това с особена сила важи за младите правонарушители;
- при осъществяването на правосъдието е необходима гъвкавост, която да кореспондира със спецификата на всеки конкретен случай;
- сътрудничеството, кооперативните методи като цяло са по-плодотворни отколкото принудата;
- превенцията на престъпността е пряко зависима от участието на обществото, а не само от усилията на държавата и нейните институции

Основни принципи на възстановителното правосъдие

- лично участие на пряко засегнатите от престъплението
- разглеждане на престъплението, на неговите причини и последици приоритетно в социален контекст
- включване на обществото в този процес
- ориентираност към бъдещето

Операционни принципи на възстановителното правосъдие

- доброволно участие на страните в механизмите на този вид правосъдие
- безпристрастност на лицата, подпомагащи страните да решат проблемите, произтекли от престъплението
- конфиденциалност на процедурата
- гъвкавост и др.

Сравнение на класическото наказателно правосъдие с ВП

/по Х. Зер/

Класическо наказателно правосъдие	Възстановително правосъдие
Престъплението се определя като акт, насочен срещу държавата	Престъплението се определя като акт, насочен срещу дадено лице и обществото
Престъплението се разглежда преимуществено в неговите законови рамки	Престъплението се разглежда във всичките му измерения- социални, икономически, емоционални
Фокусът е върху обвинението за извършеното, т.е. върху миналото /какво е направено/	Фокусът е върху решаването на проблемите, произтичащи от престъплението, т.е. върху бъдещето /какво следва да се направи/

Сравнение на класическото наказателно правосъдие с ВП

Отношения на противопоставяне	Диалог, преговори
Стимулиране на състезателността, на индивидуалистичните ценности	Стимулиране на взаимността
Активна роля на държавата, периферна роля на жертвата, пасивен извършител	Активна роля на жертвата и на извършителя, контрол от страна на държавата
Изключване на обществото	Включване на обществото

Сравнение на класическото наказателно правосъдие с ВП

Разчита се предимно на упълномощени професионалисти	Разчита се най-вече на прякото участие на жертвата и на извършителя
Налагане на наказание като средство за въздържане и превенция	Предприемане на мерки за възстановяване на двете страни и за помирение
Стигмата на престъплението е неизбежна	Стигмата може да се избегне

Цели на ВП

- Да отговори в най-голяма степен на потребностите на пострадалия – материални, емоционални и социални
- Да подпомогне извършителя да осъзнае своята отговорност за стореното
- Да окаже реформиращо въздействие и превантивен ефект върху извършителя посредством реинтеграцията му в обществото
- Да окаже терапевтичен ефект върху отношенията между пострадалия и извършителя и др.

Ключови ценности на ВП

- взаимно уважение
- признаване
- откритост
- търпение
- чувствителност
- емпатия
- упълномощаване
- свързаност
- отговорност
- насърчаване
- споделяне на идеи
- значимост на чувства, нужди и права
- готовност хората да се изслушват един друг

Основни аспекти на ВП

- морализиращ аспект
- лекуващ аспект
- оправомощаващ аспект
- трансформиращ аспект

Инфраструктура на ВП

- Международни и национални неправителствени организации
- Структури в рамките на междуправителствени организации
- Научни проекти
- Пилотни проекти
- Университетски програми
- Летни училища за практики
- Конференции, конгреси и т. н.

ВП- сечение на:

- наказателно-правната наука
- теорията за решаване на конфликти
- наказателно-процесуалната теория и
- криминологията

Възстановителното правосъдие

- нова парадигма на наказателното правосъдие???
- алтернатива на традиционното правосъдие???
- допълнение, разширение на действащото правосъдие???

Приложение на ВП

- САЩ
- Канада
- Австралия
- Нова Зеландия
- Редица страни на Азия, Африка и Латинска Америка

Приложение на ВП в Европа

- **Страни-членки на ЕС:** Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Ирландия, Испания, Италия,
- Люксембург, Полша, Португалия, Румъния, Словения, Унгария, Финландия, Франция,
- Холандия, Хърватска, Чехия, Швеция и др.
- **Други страни:** Норвегия, Швейцария, Албания, Молдова,
- Сърбия, Турция, Украйна и др.

Възстановителното правосъдие в България

- Чл.3, ал.2 от Закона за медиацията /2004/ посочва, че медиация се провежда и в случаите, предвидени в НПК
- НПК /2005/ не уреди случаите, в които се провежда медиация, това е валидно и до днес
- Проведените социологически проучвания показват, че медиацията по наказателни дела като основен инструмент на ВП е желана възможност както от професионалистите, така и от широките обществени слоеве.

Възстановителното правосъдие в България

- **Национална стратегия за подпомагане и компенсация на пострадали от престъпления 2006г.-** създаване на възможност пострадалите да участват в медиация в хода на наказателното производство
- **Стратегия за продължаване на реформата на съдебната система в условията на пълноправно членство в ЕС 2010г.-** създаването на цялостна система за алтернативно решаване на спорове е посочено като приоритет
- **Стратегията за реформа на съдебната система 2014г. -** постави високо в дневния ред ВП, особено по отношение на непълнолетни

Възстановителното правосъдие в България

- Би предоставило адекватна защита на правата и интересите на жертвите
- Би способствало за рехабилитация и реинтеграция на извършителите и особено на непълнолетните
- Би увеличило възможностите за реакция в зависимост от конкретния случай
- Би разтоварило органите на наказателното производство

Основна библиография по ВП

- **Wright, M.** *Restoring Respect for Justice*, Waterside Press, 2008
- **Johnstone, G. & Van Ness, D.** /eds./ *Handbook of Restorative Justice*, Willan Publishing, 2007
- *Handbook on restorative justice programmes*, United Nations, 2006
- **Miers, D. & Willemsens, J.** /eds./ *Mapping Restorative Justice. Developments in 25 European Countries*, European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 2004
- **Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemsens, J. and Wright, M.** *Rebuilding community connections- mediation and restorative justice in Europe*, Council of Europe Publishing, 2004
- **Johnstone, G.** *A Restorative Justice Reader*, Willan Publishing, 2003
- **Umbreit, M.** *The Handbook of Victim- Offender Mediation*, Jossey-Bas, 2001
- *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven University Press, 2000
- **Чанкова, Д.** *Възстановителното правосъдие. Сравнителноправен анализ*, София, 2011

По-важни интернет източници

- European Forum for Restorative Justice-
<http://www.euforumrj.org/>
- International Institute for Restorative Practices -
<http://www.iirp.org/>
- Restorative Justice Council-
<http://www.restorativejustice.org.uk/>
- Restorative Justice Online –
<http://www.restorativejustice.org>

Вместо заключение

- Възстановителното правосъдие продължава вече десетилетия да бъде приоритетна тема за творците на наказателната политика
- Тя ангажира както вниманието на международните, така и на националните институции, на учените и неправителствените организации
- Законодателното уреждане на ВП в България би отговорило на очакванията на обществото и би доближило наказателно-правосъдната ни система до европейските стандарти.

■ Благодаря за вниманието !!!